

och kunde konstatera att de nästan helt saknade märken från sin tid. Mot detta hävdar hon själv att bibeltolkningen alltid ingår i ett sammanhang och att det även är forskarnas uppgift att ta hänsyn till detta och ytterst verka för att allt förtryck upphör.

Att teologin inte kan vara värdenutral är vi vana att höra. Forskningsetik är ett modeord som väl kan appliceras på all religionsvetenskaplig verksamhet även om ordet oftare används i en snävare betydelse, som lämnar de flesta av oss oberörda. Här säger Elisabeth Schüssler Fiorenza inget nytt. Det betyder inte att det inte behöver sägas. Själva positionen behöver inte nämnas om och om igen, men dess innehåll behöver tecknas ständigt på nytt.

Elisabeth Schüssler Fiorenza blir ibland tröttsamt positionerande, men det glimrar i genomförandet. Hela andra delen av boken utgörs av exempel på texttolkningar. När Elisabeth Schüssler Fiorenza positionerar sig händer ingenting. Hon är feminist och i huvudfåran vandrar den förstockade manoriteten oberörd. Jaha. Men när hon tar manoritetsforskarna Hans Dieter Betz och Wilhelm Wüller med sig in i 1 Korintierbrevet är de inte längre oberörda. Då lever hela fältet upp. Då bryter hon den positionerande retorik hon själv kritiserar som ytlig.

Retorik är nämligen något viktigare än middagstal. Det är sådant tal som tar på allvar att bibeltexterna (i detta fall) inte är ifyllda, utan i tolkningen formas till helheter på olika sätt. Tolkaren är aktiv, tolkningen är en kommunikativ praktik. Den är varken bilen eller dess beståndsdelar utan själva åkandet. Då är det inte oväsentligt hur man kör och vart man ska.

Elisabeth Schüssler Fiorenza drar en parallell mellan modernitetens privatisering av religionen och dess privatisering av kvinnan. Bibeltolkningen blir offentlig, religionen synlig som politisk kraft och kvinnorna återfår sin mänsklighet. Det är anspråket, som mynnar ut i en i min smak för romantisk vision av rättvisa och lycka för varje människa på jorden. Men å andra sidan, varför ska vi nöja oss med mindre?

När Elisabeth Schüssler Fiorenza går bortom dualismerna landar retoriken: «Men att vi erkänner det problematiska med jämställdhetsidealet betyder inte att vi bör överge ordet. Vi behöver bara en annan definition» (159). Sådana definitioner söker Elisabeth Schüssler Fiorenza i kontakt med traditionen. När hon gör det blir hon den transformativa intellektuella person hon ser som den ideala bibeltolkaren. Det handlar om att forma och omforma det vi faktiskt har. Också det deformerade. «Att man erkänner att kyriarkin har fördärvat begrepp som medborgarskap, demokrati och rättvisa betyder inte att man måste avvisa hela resonemangen. Det betyder bara att de måste dekonstrueras med hjälp av ideologikritisk analys, innan de kan användas på ett annat sätt» (63).

Elisabeth Schüssler Fiorenza gör inget principiellt annorlunda i förhållande till manoriteten bibelforskare, men hon vet vad hon gör och hon inte bara ser den helhet som bibeltolkningen är en del av, utan försöker verka i den helheten, som innefattar teologin i vid mening. Hon definierar teologi «inte som ett system, men som en retorisk praktik, som inte uppfattar språk bara som beteckningar som ska överföras, utan som en form av agerande och maktutövning som påverkar konkreta människor och situationer» (176). När man spänner över så vida fält behöver resonemangen ofta nyanseras. Omvänt blir det lätt för Elisabeth Schüssler Fiorenza att hävda att detaljerad kritik av hennes analys underlåter att ta hänsyn till sådant som hon berört. Effekten blir att Elisabeth Schüssler Fiorenza känner sig missförstådd och till och med osedd, trots (eller kanske på grund av) att hon ger ut massor av böcker som läses och diskuteras över hela världen.

Rhetoric and Ethic ger en god bild av utvecklingen inom bibelvetenskapen. Boken är skriven av en av dem som suttit vid ratten i de olika vägskäl som hon nu beskriver. När man griper sig an en ny bok av Elisabeth Schüssler Fiorenza känner man igen sig, blir lite trött av den ytliga retoriken och hämtar kraft ur de glimrande analyserna där skärpan i hennes blick och de vassa kommentarerna till manoritetsens oförstånd löper samman på en knivsegg.

Cristina Grenholm

Lindegård, Sven: *Ämbetsbrott av präst, en kyrkorättslig studie från medeltid till nutid*. 167 sid. BTP 61 1999.

Sven Lindegård omkom i december 1994. Bland hans efterlämnade handlingar fanns ett ofullbordat manuskript, tänkt att sluta an till hans avhandling «Consistorium Regni och frågan om kyrklig överstyrelse» från 1957. Problemområdet för arbetet är vem som ansetts ha rätt att avkunna dom mot präst som begått brott mot kyrklig och/eller världslig lag.

Lindegårds manus har förfärdigats av ett antal forskare inom ramen för arbetsgruppen för kyrkorätt vid Kyrko- & Samfundsvetenskap vid Teologiska Institutionen i Lund.

Under medeltiden innebar prästerskapets *privilegium fori* att de för ämbetsförseelser och civilmål skulle dömas av en andlig domstol. Här omnämns bland annat Gratianus, ett av de tidiga namnen inom den kanoniska rätten. Det blev dock på svensk mark fråga om kompromisser mellan den kanoniska och den inhemska rätten, något som återspeglas i landskapslagarna. Efter reformationens riksdagen 1527 i Västerås avskaffades dessa privilegier. Enligt Laurentius Petri kunde kyrkan inte heller avdöma på samma sätt som

konungen, i och med att kyrkan inte regerade «med valde», som det uttrycktes.

Prästerskapet strävade dock under lång tid efter att återfå sina privilegier, men lyckades inte med detta förrän under drottning Kristinas regeringstid. Resultatet blev då att *privilegium fori* nära nog återinfördes. Präst skulle vid förseelse först ställas inför consistoriet och biskopen, och om prästen bands vid brottet skulle han sedan ställas inför den världsliga domstolen. Vid denna förhandling skulle consistoriet ha en fullmäktig närvarande.

Dessa privilegier blev dock föremål för diskussioner och tolkningsfrågor uppkom mellan andliga och världsliga domstolar. I ett något senare skede fick den världsliga rätten överprövningsrätt av den andliga, också i rent andliga frågor. Från kyrkligt håll kunde det hävdas att givna föreskrifter var otydliga. Man bad K. Maj:t om att briterna skulle åtgärdas. Svaret blev dock att givna föreskrifter var nog.

Så småningom, efter ytterligare debatter kom K. Maj:t att den 8 mars 1889 utfärda lag om straff för ämbetsbrott av präst. Andlig och världslig rätt delades upp på ett tydligare sätt och den begångna förbrytelsens art avgjorde inför vilken domstol som ärendet skulle behandlas och avdömas. När Lagen om Domkapitel utfärdades 1948 fick domkapitlet främst att avgöra disciplinära ärenden. Övriga ämbetsbrott skulle behandlas inför allmän domstol.

Ytterligare en fråga som återspeglas i boken är frågan om vad som utgör andlig lag och vad som utgör världslig och till vilket område frågor som exempelvis äktenskapslagstiftning skulle hänföras. Äktenskapsmålen kom med den allmänna lagen 1734 att nästan helt föras till den världsliga rättens område. (Just här kan påminnas om Stig Hofverbergs avhandling från 1983 *Statsrätt och kyrkolag, En studie i lagstiftningsmaktens tillämpning — från Lex Regia till Folksuveränitetens princip.*)

Boken avslutas med ett kapitel, skrivet av Göran Göransson. Han berör utvecklingen efter 1948. Särskilt betonar han spänningsfältet mellan arbetsrätt, det vill säga tjänsteinnehav, och ämbetsförvaltning. Han ger också några aktuella fall som belysning till hur ämbetsbrott av präst behandlats under denna tid.

Redan i förordet till boken säger prof. Selander att gruppen hoppas att man «kunnat komma så nära ett fullgott manus som det varit möjligt utifrån förutsättningarna». Det är en god reservation, för arbetsuppgiften som man förelagt sig är inte helt enkel att genomföra. Att i en begränsad volym på omkring 160 sidor behandla en såpass lång period är inte lätt, vare sig för en enskild författare eller en grupp, som i detta fall antagit uppgiften att bära facklan vidare. Det är dock inte tydligt angivet vilken forskare som gjort vad i vilket avsnitt eller i vilket kapitel.

Det finns en uppgift i relation till bokens problemområde som jag gärna skulle se behandlad. Det är en relevant diskussion om det kan anses föreligga någon skillnad mellan kyrkolag och kyrkorätt/rättsteologi. Att Svenska kyrkan under lång tid reglerats i av K. Maj:t och senare av Riksdagen antagen lag har på något sätt medfört att vi till kyrkorätten inte alltid hänför samma frågor som man gör internationellt. (Wilhelm Steinmüllers *Evangelische Rechtsteologie* från 1968 är ett intressant arbete i frågan. På katolsk mark finns exempelvis Ladislav Örsys *Theology and Canon Law*, publicerad 1992). Kanske blir praxis annorlunda i framtiden när Svenska kyrkan nu antagit en kyrkoordning.

Ett frågeområde som också förtjänar en fördjupad och fortsatt behandling är det komplex som Göransson berör i det sista kapitlet. Det jag särskilt tänker på är frågan om yttrandefrihetens relation till vigningslöften samt på vilket sätt man avgör vad som anses vara Svenska kyrkans lära och vem eller vilka som anses ha tolkningsföreträde. Till detta kan läggas frågor rörande anställningstrygghet m.m. i relation till brott mot vigningslöften.

På några ställen finns vad som kan kallas onödiga korrekturfel. Några exempel: på s. 16, 1 st. är det inte helt tydligt hur och hur mycket källan citeras. Mellan två näraliggande citat finns en sekvens med likartat språk som citaten. Det syns, inte minst därför att det refererande språket före och efter dessa rader inom samma kapitel är annorlunda än i de texter som citeras. På s. 110 talas om att en präst kunde mista ämbetet på «vis tid». Tyvärr står det «kyko-» på väl många ställen i textmassan. En onödig upprepning med endast två raders mellanrum finns på s. 78. På s. 83 står i början av en mening mot slutet av sidan: «Vad det gällde vara...»

En teknisk fråga som jag ställde mig när jag läste boken var: Hur avgör man när det är dags för nytt stycke i löpande text? (att kommateringsregler numer i praktiken helt är satta ur spel är allmänt bekant). Bitvis är författaren/författarna väl restriktiva med styckeindelning. Vissa partier blir därför onödigt svårgräpbara. En god princip kan vara «en mening — ett påstående, ett stycke — en tanke, en uppsats — ett budskap».

Frågan är därför om man inte hade tjänat på att bida sin tid något litet för att undvika sådana tekniska brister som här har påpekats. För även om bristernas existens inte är avgörande för bokens sammantagna värde stör de ändå helhetsintrycket.

För bokens värde är odiskutabelt. På ett begränsat utrymme har Lindegård (och forskargruppen) lyckats genomföra en god översikt kring frågan om prästs ämbetsbrott genom historien. Man kan i och för sig tänka sig att det färdiga manuskriptet kommit att se annorlunda ut och blivit mer omfattande om Lindegård

fått nåden att fullborda det. Men svensk kyrkorätt hade samtidigt varit att beklaga om dessa hans efterlämnade papper förblivit opublicerade, kanske endast omnämda som en fotnot till en biskopslängd för Växjö stift. Boken är dessutom ett gott exempel på hur man behöver känna sin historia för att bättre förstå sin samtid.

Min personliga förhoppning är att bokens tema på något sätt skall få en fortsättning, exempelvis i framtida doktorsavhandlingar. Mer finns att hämta i källorna.

«Ämbetsbrott av präst» förtjänar att läsas och reflekteras över, både av aktiva präster och andra som på olika sätt kommer i beröring med eller är intresserade av problemområdet. Frågan är om den inte även hör hemma som kurslitteratur för dem som tänker sig en framtida gärning som präst i Svenska kyrkan.

Lennart Ahlbäck

Vidar L. Haanes: «*Hvad skal da dette blive for prester?*» *Presteutdannelsen i spenningsfeltet mellom universitet og kirke, med vekt på modernitetens gjennombrudd i Norge. KIFO Perspektiv nr 5. 594 sidor. Tapir forlag, Trondheim 1998.*

I en i Sverige föga uppmärksam serie från Stiftelsen Kirkeforskning har läraren vid Det teologiske Menighetsfakultet i Oslo Vidar Haanes publicerat sin doktorsavhandling. Den framlades som den fjortonde i raden vid nämnda fakultet sedan 1990, då man fick rätt att tilldela doktorsgrad. Det är ett mycket omfattande material som presenteras. Det tidsavsnitt som behandlas är tiden från reformationen 1537 fram till Menighetsfakultetens bildande och första verksamhet under 1900-talets två första decennier. Som underrubriken antyder ligger tyngdpunkten på de sista hundra åren av denna period. Efter en sedvanlig inledning tecknas utvecklingen i Danmark-Norge under 1500-, 1600- och 1700-talen närmast som en bakgrund. 1811 får Kristiania ett universitet. «Det kongelige Frederiks universitet», som börjar sin verksamhet 1813. 1814 förenas landet i personalunion med Sverige, efter att ha utkämpat en kamp för sin frihet. Det nygrundade universitetet får därmed än större betydelse. De följande årtiondena förs en häftig strid om den klassiska bildningens betydelse i samhället.

Samtidigt börjar det från visst kyrkligt håll läggas större vikt vid den personliga kristna tron. Redan här ser vi alltså en del av de spänningar som ledde fram till Menighetsfakultetens bildande. 1843 grundades Misjonsskolen i Stavanger, som utbildade präster för missionsfältet. Vid samma tid utvandrade många norrmän till Nordamerika. En stor del av boken behandlar förhållandena där och de återverkningar de fick i moderlandet. Gisle Johnson, som fått ge namn åt en hel gene-

ration, «de johnsonska prästerna» (behandlade i Hallgeir Elstads avhandling från 1997), spelar en stor roll. Den moderna teologin får nu sitt genombrott. I början av 1900-talet blir motsättningarna inom den teologiska fakulteten så stora att en ny fakultet grundas 1907 med den tidigare professor Sigurd Odland som en av sina första lärare. En av underrubrikerna i boken uttrycker skillnaden: «Hva er en salmakergård mot Minervas hallar?» Redan 1921 valde dock majoriteten av de teologie studerandena «presteskolene». 1919 tar sig lärarna professors titel, 1922 får de rösträtt i biskopsval.

I den korta anmälan som jag har valt att skriva måste jag avstå från att behandla stora delar av problematiken i boken. Jag kan heller inte ta upp resultatets trovärdighet. Avhandlingen är lättläst om än ibland lite mångordig. En annan recensent hade kanske klagat på omfånget och föreslagit strykandet av detaljer. Själv tycker jag att utförligheten ger liv åt framställningen. Valet av rubriker, ofta träffande citat, är i allmänhet lyckat. Själva titeln är biskop Heuchs fråga i «Svar» 1903 och den är mycket välvald. Den frågan har biskopar och kyrkfolk ställt sig många gånger och frågan kommer att ställas så länge det finns en kristen kyrka. Att denna avhandling inte gör anspråk på att besvara den frågan säger sig självt. De frågor som tas upp är av stort principiellt intresse. De gäller förhållandet mellan teoretiskt och praktiskt i prästutbildningen och teologins ställning som vetenskap. På ett sätt som känns främmande för en svensk kyrkohistoriker gör Haanes också ett försök att själv ta ställning i dessa frågor. Därmed blir avhandlingen i sig ett inlägg i en pågående debatt. Framförallt blir den dock just genom den historiska framställningen. När man läser om ett historiskt ämne ställs man ju alltid själv inför de problem som människor brottas med.

K. F. Fernbom

Kari Lawe: *Vannozza de Cattanei och påven Alexander VI: En renässanspåvefamilj i relation till samtidens och eftervärldens syn på celibat, prästäktenskap/konkubinät och prästbarns rättsliga och sociala ställning. 486 sidor. Bibliotheca Theologiae Practicae nr 58. Uppsala/Stockholm 1997. Distribution: Arcus förlag, Lund.*

Boken ger en bild av det komplicerade förhållandet mellan kardinal Rodrigo Borgia, senare påve under namnet Alexander VI, och den kvinna med vilken han fick de flesta av sina barn, Vannozza de Cattanei. I inledningen ges en historisk bakgrund (om celibatet) samt biografiska data. Därefter behandlas samtidens bild av deras förhållande tillsammans med en genomgång av hur förhållandet gestaltade sig. Påvefamiljen